

Petryshyna N. Technological modernization of transformative economy of Ukraine.

This article explores the conceptual apparatus of the phenomenon of technological modernization. Considered an actual problems and measures of technological modernization of Ukraine's economy.

Keywords: *Modernization, technological modernization, technological modernization measures, priority sectors.*

*Кондрашова-Діденко В. І., Діденко Л. В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

КУЛЬТУРНИЙ КАПІТАЛ: ПРИРОДА, ЗМІСТ І СТРУКТУРА

Визначено зміст та охарактеризовано структурні елементи культурного капіталу.

Ключові слова: *капітал, культурний капітал, інтелект, знання.*

Країнове суспільство і кожна його підсистема для свого процвітання потребують відповідних умов, головними з яких є ресурси/чинники. Особливість останніх полягає в тому, що вони мають не тільки і не стільки самовідшкодовуватися, скільки постати джерелом культурно-соціо-економічного зростання. Наразі йдеться про те, що кожен ресурс/чинник у процесі його використання має створювати матеріальний і/або нематеріальний зиск (певне прирощення), тобто має набувати інших форм – форми капіталу. При цьому важливо наголосити: форми капіталу культурного. Адже кожен зокрема і всі загалом ресурси/чинники, що задіяні у процесі виробництва благ, беруть свої витрати з культури. Останнє означає, що економіка є не простором для культури, а самою культурою. Тому все, що задіяне у виробництві, постає елементами загальної культури і культури економічної. Власне це й актуалізує тему нашої статті.

Відомо, що будь-який задіяний ресурс/чинник виробництва за певних умов набуває форми капіталу. Дотепер невідомо що саме спричинює набуття ним форми капіталу. Адже один і той самий чинник в один час набуває форми капіталу, а в інший – ні. Або: не всі задіяні у створенні благ чинники в один і той самий час і в одному й тому самому просторі набувають форми капіталу. Чому? Відшукування відповіді на дане – таке коротке, але дуже важливе – питання постало спонукою до написання нашої статті. Правильна відповідь має підказати правильний шлях формування механізму управління (в широкому розумінні) ресурсами/чинниками, задіяними в процесі створення матеріальних і нематеріальних благ. Власне це є тією проблемою, розв'язанню якої і присвячена презентована стаття.

Означена проблема в такому формулюванні поставлена вперше в економічній літературі, а, отже, залишається нерозв'язаною дотепер. Проте деякі аспекти даної проблеми вже давно знаходяться в полі наукових інтересів (хоча і небагатьох) сучасних закордонних і вітчизняних теоретиків та практиків у різних галузях знання – економічній теорії, політичній економії, економічній соціології, соціальній філософії тощо. Наразі йдеться про таких дослідників, як: Г. Беккер, Г. Боуен, М. Грановеттер (людський капітал); Ю. Веселов, М. Горожанкіна, Дж. Коулман, Н. Лін, Ф. Фукуяма, П. Штомпка (соціальний капітал); В. Базилевич, А. Гапоненко, Л. Діденко,

Г. Задорожний, Л. Едвінссон, В. Кондрашова-Діденко, М. Мелоун, К. Свейбі, Т. Стюарт, А. Чухно (інтелектуальний капітал) та ін.

Дослідження культурного капіталу було започатковане французьким соціологом П. Бурд'є в останній чверті ХХ сторіччя [1, 2, 3, 4,]. З кінця ХХ сторіччя інтерес до культурного капіталу як об'єкта наукового дослідження виявили зарубіжні вчені – економсоціологи, а з початку ХХІ сторіччя його дослідження активізували й українські вчені – економтеоретики. Йдеться насамперед про таких дослідників, як: Ю. Биченко [5, 6], Ю. Васільчук [7], В. Радаєв [8] (Росія); В. Кондрашова-Діденко [9, 10] (Україна); Ф. Беркес [11], К. Фолк [11] (Швеція); Д. Тросбі [12, 13] (Австралія); П. ДіМаджіо [14] (США) та ін. Підхід більшості вчених до дослідження культурного капіталу є аспектним. Тому нині й існує об'єктивна необхідність у системному дослідженні культурного капіталу, яке б дало відповіді якщо не на всі, то хоча би на головні виклики сучасності та найближчого майбутнього людини і країнового суспільства.

Мета статті – виявити природу і зміст культурного капіталу та охарактеризувати його структуру.

Презентована стаття є продовженням розпочатого ще в перші роки ХХІ сторіччя дослідження сутності та особливостей культурного капіталу як поняття, явища і феномена [9;10].

Головні положення дослідження. Культурний капітал не є новим поняттям: від давніх і до нинішніх часів ті чи ті його сторони, особливості, аспекти досліджувались мислителями, філософами, політекономами, економтеоретиками, економсоціологами. Щоправда, ні нашим попередникам, ні нашим сучасникам так і не вдалося сформулювати одне-єдине чітке визначення сутності культурного капіталу.

З початку 1980-х років і дотепер зарубіжні та українські вчені, використовуючи різні підходи, концепції і/або теорії в дослідженні культурного капіталу, пропонують низку його визначень. Найчастіше культурний капітал дослідники витлумачують, як: 1) переваги у формі навичок усного та письмово мовлення, естетичних цінностей, уміння спілкуватися, орієнтації на досягання успіху, що їх передає еліта своїм дітям та уможливорює соціальну мобільність [1-4]; 2) здатність адаптуватися до оточуючого середовища та змінювати його [11]; 3) матеріальні та нематеріальні активи, що приносять вигоду тим, хто володіє ними та іншим людям, суспільству країни загалом [12, 13]; 4) практичне знання, навички соціалізації, пізнавані знаки і символи, статусні групи, культурні норми, виховання та рівень престижу, середовище і час соціалізації [8]; 5) духовне багатство агента у формі його культурного розвитку як сукупності стійких форм соціальної взаємодії, які трансформуються у диспозиціях габітуса в певну класифікацію практик соціальної дії і легітимують статус та владу [5, с. 6]; 6) кваліфікацію, досвід та винахід людини, що приносять їх власнику прибуток або значну частину виробленого додаткового продукту [15]; 7) багатство людини у формі базових цінностей, норм, принципів, освіченості, інтелектуальних та моральніснісних характеристик, що визначають професійну компетентність, реалізуються в її діяльності, приносять додаткові соціо-економічні вигоди та легітимують статуси, ролі і владу [16]; 7) мовну і культурну компетенції людини, багатство у формі знання або ідей, які легітимують встановлений соціальний порядок, існуючу у суспільстві

ієрархію [17] тощо.

На наш погляд, з наведеними визначеннями поняття “культурний капітал” можна погоджуватися, але неповністю. Частково тому, що, по-перше, переважна більшість дослідників культурного капіталу витлумачують його сутність з соціологічного погляду; по-друге, культурний капітал постає не головним об’єктом, а складовою дослідження іншого процесу або явища, включеного в коло наукових інтересів конкретного вченого. А звідси висновок: враховуючи нові умови і виклики, у пізнанні культурного капіталу необхідно використати системний підхід, розкривати його зміст з культурно-соціо-економічного погляду.

Визначення. Культурний капітал є синтетичним поняттям, утвореним двома термінами – “культура” та “капітал”. Тому розуміння сутності культурного капіталу потребує виявлення змісту культури та капіталу, а також їх співвідношення.

Поняття “культура”. Свої розмірковування розпочнемо з витлумачення змісту культури, оскільки вона є основою синтетичного поняття “культурний капітал”. Культура – складне і багатогранне поняття. Дотепер ще немає одного єдиного визначення сутності культури в жодній з тих галузей науки (філософія, економічна теорія, політекономія, соціологія), де її досліджували та/або продовжують досліджувати й нині. Культура як загальне поняття є дуже широким. Тому поле нашого дослідження звужимо до простору економіки: розглядатимемо культуру, що працює тільки в даному просторі, тобто економічну культуру. При визначенні останньої базуватимемося на найпоширенішому і найзагальнішому розумінні культури як сукупності матеріальних і нематеріальних благ, створених людиною/людьми протягом своєї життєдіяльності. А звідси: економічна культура постає системою матеріальних і нематеріальних благ, що об’єктивно необхідні для створення абсолютно і/або відносно нового (-их) продукту (-ів) як засобу (-ів) задоволення виробничих та індивідуальних (сімейних) потреб. Ці блага постають у вигляді матеріально-речових та матеріально-речовинних продуктів, кодифікованого і некодифікованого (або уречевленого і живого) знання. Наразі економічна культура постає комплексним/системним ресурсом/засобом, з одного боку, створення продукту (-ів), а з іншого – задоволення суспільних потреб.

Означені блага за своїм функціональним призначенням у виробничому споживанні *завжди* послідовно набувають три форми – форму потенційних ресурсів, форму діючих ресурсів та форму чинників виробництва. Потенційні ресурси є базою формування діючих ресурсів. Потенційні ресурси нетотожні діючим ресурсам: перші є ширшим поняттям за якісними та кількісними параметрами. Діючі ресурси повністю співпадають (кількісно та якісно) з чинниками виробництва. Проте відмінність між першими і другими є. Це місце зміни і сфера дії: частина потенційних ресурсів на вході до процесу виробництва постає діючими ресурсами, які в безпосередньому процесі виробничого споживання набувають форми чинників виробництва.

Головною цінністю в системі чинників виробництва є людина як носій та створювальник культури. Наразі йдеться про здатності людини як Актора. Основою здатностей є здібності, з якими людина входить у світ, в економічне буття. Людські здатності постають у формі знання – теоретичного і прикладного. Останнє – це досвід, навички і вміння, компетенції та майстерність, технологія (-ї) тощо. Теоретичне та

прикладне знання існує у вигляді кодифікованого і некодифікованого, або формалізованого та неформалізованого знання. У системі знання, що використовується у процесі створення матеріальних і нематеріальних благ, найголовнішою цінністю постає некодифіковане/неформалізоване знання, тобто живе знання, невіддільне від людини-Актора. “Живе знання – це, насамперед, практичне вміння, здатність” [19, с. 45]. Живе знання, базоване на метикуванні, навичках, ніяк не може бути формалізованим. Його неможна запозичити, “йому навчаються на практиці, так би мовити, в школі життя” [19, с. 45]. За твердженням французького соціального мислителя А. Горца, “воно виникає завдяки здатностям суб’єкта працювати над собою і створювати себе самого і поширюється таким само способом” [19, с. 45]. Визначальними ознаками даного знання є такі, як: закритість/недоступність, постійна швидка оновлюваність, мінімальний ризик при застосуванні та високий рівень ефективності від використання тощо. Означене знання перебуває в одному й тому самому просторі та часі, що й актор як його носій. А звідси ще дві важливі особливості живого знання – одночасовість та однопросторовість.

Живе та формалізоване знання головну роль відіграє у розмежуванні багатой та бідної культури. Наразі важливим постає твердження французького дослідника А. Горца, що культура є багатшою, якщо загальне знання, з якого вона зіткана, здатне легко інтегрувати нові науково-технічні відкриття та перетворювати їх на живе досвідне знання; і відповідно, культура є тим біднішою, чим більшою мірою суспільство перетворює загальне знання на пізнання, що можна формалізувати та систематизувати [19, с. 46].

Отже, економічна культура – це теоретичне і прикладне знання, якого об’єктивно потребує процес виробництва в індустріальну епоху задля створення продукту, необхідного для задоволення потреб людини, сім’ї та країнового суспільства загалом. Живе знання постає цінністю, що вбудовується у створюваний продукт. Тому справедливо стверджувати: економічна культура – це і система цінностей, що є основою переконання людини-Актора, яке уможливорює виникання установки до дії в економічному просторі.

Матеріально-речові чинники як уречевлене знання і здатності Актора як живе знання у процесі виробництва створюють цінність/вартість, що порівняно з власною цінністю/вартістю може бути трьох видів: меншою, такою само, більшою. Саме це і постає визначальною ознакою (не)набування чинниками важливої форми – капіталу. Якщо цінність чинника (-ів) виробництва є меншою за цінність створеного продукту (-ів), то він (вони) в процесі виробництва набув (-ли) форми капіталу. Проте це виявляється тільки на виході із процесу виробництва. (Не)набування чинником форми капіталу залежить насамперед від Актора загалом і його здатностей, використовуваних для створення благ, (не)блискавичного (не)реагування і (не)прийняття рішення у нестандартній (-них) ситуації (-ях), а також від (не)дієвості інших чинників, особливо тих, які створюють умови для ефективної “роботи” даного (іншого) чинника (-ів).

Що ж таке капітал? “Капітал” – це складне і багаторівневе поняття. Капітал (лат. *capitalis*) означає “основний”, “найважливіший”, той, який утримує в собі особливі переваги над іншим (-ми). В нашому випадку йдеться про ресурс-чинник виробництва, який виокремлюється серед усіх ресурсів-чинників, що беруть участь у створенні

матеріальних і нематеріальних продуктів. Наразі однією-єдиною перевагою постає здатність створювати матеріальний і/або нематеріальний зиск. Мабуть саме тому наші попередники визначали сутність капіталу як вартість, що приносить додаткову вартість, або самозростаючу вартість; гроші, що кількісно збільшуються в процесі обслуговування товарообігу (К. Маркс); фізичні речі, які приносять власнику дохід (А. Маршалл); знання, що в процесі використання створюють матеріальний і/або соціальний зиск (Ф. Махлуп); здібності людини, які уможливають переваги їх власника – у матеріальних статках, соціо-культурних надбаннях (В. Кондрашова-Діденко) тощо [18].

Наші розмірковування уможливають висновування, що 1) культура (а точніше економічна культура) в процесі виробництва матеріальних і нематеріальних продуктів постає як системний ресурс-чинник, а капітал – форма, яку він може (не)набувати. Умовою (не)набування ресурсом-чинником форми капіталу є (не)створення ним матеріального та/або нематеріального зиску; 2) культура і капітал у словосполученні “культурний капітал” та в реальному процесі виробництва продуктів співвідносяться як зміст і форма: культура як системний комплексний ресурс-чинник – зміст, а капітал – її форма. Отже, культурний капітал – це культура як системний ресурс-чинник виробництва, що у процесі свого використання (не)створює матеріальний та/або нематеріальний зиск.

Структура культурного капіталу. Субстанційною основою культурного капіталу, як уже було аргументовано, є комплексний діючий ресурс-чинник. Тому структура культурного капіталу визначається структурою даного ресурсу-чинника. Саме тому структура означеного ресурсу уможливорює виокремлення в системі культурного капіталу двох головних його типів: економічного (або матеріально-речового) і людського (або матеріально-речовинного).

З нашого погляду, економічний капітал доцільно конкретизувати за допомогою таких його видів, як: фізичний, функціональний та штучно-інтелектуальний. Фізичний капітал – ресурс-чинник у матеріально-речовому вигляді. Функціональний капітал постає як триєдність грошової, виробничої та товарної форм, що ресурс набуває в процесі свого руху. Виробничий капітал за способом перенесення вартості на готовий продукт, як стверджує К. Маркс у своїй праці “Капітал”, конкретизується основним та оборотним капіталом. Економічний капітал давно відомий і добре досліджений економістами (теоретика та практиками), філософами, економсоціологами в їхніх концепціях і/або теоріях. Хоча штучно-інтелектуальний капітал як один з видів економічного капіталу ще й дотепер недостатньо вивчений і як поняття, і як явище, і як феномен. Уже сьогодні є великий доробок учених різних галузей знання щодо сутності та особливостей, структури та значущості штучно-інтелектуального капіталу. Щоправда, закордонні (Е. Брукінг, Ф. Лел’єрт, П. Порат, І. Родов, К. Свейбі, Т. Стюарт) та деякі вітчизняні (В. Геєць, А. Чухно) дослідники називають його структурним капіталом і розглядають як складову загального інтелектуального капіталу. Штучно-інтелектуальний капітал, з нашого погляду, має включати ті “розумні” машини, які здатні творити і креатувати, результатом чого постає нове знання та ефективне використання його як ресурсу-чинника виробництва матеріальних і/або нематеріальних продуктів. Нині інтелектуально та індустріально

розвинуті країни світу практично вже на порозі створення таких машин. Сьогодні є “розумні” машини (суперкомп’ютери, людиноподібні роботи, андроїди тощо). Але “розумні” не в означеному смислі. Про що йдеться? Наразі йдеться про те, що “розум”/“розумність” машини не має зводитися до здійснення логічних кроків та/або до вибору найкращого варіанта із “вкладених” до її програми давновідомих альтернативних рішень при розв’язанні конкретної проблеми. “Розум”/“розумність” у повному сенсі цього слова полягає у здатності машини самостійно творити нове знання, рішення і приймати їх у (не)стандартних ситуаціях тощо, тобто у здатності бути помічником людини у процесі креатування та творення. Машину з такими властивостями ще й дотепер не створили в жодній країні світу: не створили півкулю мозку на зразок людського, що відповідає за творення і креатування. А те, що машина (комп’ютер) перебирає і вибирає варіанти рішення, утримує у своїй пам’яті величезний масив даних і за необхідності видає їх (у письмовій і/або усній формі), ще не вказує на її “розум” або “розумність”. Щоправда, вченими багато зроблено в галузі штучного інтелекту в деяких закордонних країнах (Англії, США, Японії, Китаї) та в Україні. Це, звичайно, наближає до появи дійсного штучного інтелекту, здатного не тільки до логіки, але і до творення-креатування, проте не означає, що він уже створений, тим більше, що він уже працює на благо людини, народу країни і людства загалом. Отже, проблема є і її необхідно не розв’язувати (доволі довго в часі), а розв’язати тут і тепер, що прискорить перехід до постіндустріального типу виробництва – інтелектономіки.

Людський капітал – ще один тип культурного капіталу. Таким капіталом, з нашого погляду, є ресурси людини у вигляді кістково-м’язових та інтелект-знаннєвих здатностей, які вона використовує в процесі виробництва продуктів і за допомогою яких створює матеріальний і/або нематеріальний зиск (доход). У структурі людського капіталу, як показують доробки теоретиків і практиків, доцільно виокремлювати такі його види: фізіологічний, фізичний, функціональний, інтелектуальний, соціальний і символічний. Фізіологічний капітал – форма людського ресурсу у вигляді здоров’я, що уможлиблює виконання Актором функцій/повноважень, делегованих його посаді/робочому місцю. Сьогодні здоров’я постає найголовнішим ресурсом людини, оскільки завдяки йому людина може стати найуспішнішою практично в усіх галузях. Тому важко не погодитися з твердженням: якщо є здоров’я, будуть і здобутки, а коли здоров’я немає – ніщо немиле. Тому дбати про здоров’я необхідно ще з раннього дитинства. Ці функції покладені на батьків та державу, яка має забезпечити в країні дієве медичне обслуговування. Державні витрати на охорону здоров’я зросли практично в усіх країнах світу за останні 5-7 років. Частка означених витрат у ВВП розвинутих країн знаходиться в діапазоні від 4,5% до 8,7%. Найбільшу частку витрат на охорону здоров’я у ВВП (8,7% – 7,0%) мають такі країни, як: Франція, Данія, Німеччина, Австрія, Нідерланди, Швеція, США, Бельгія [20]. У деяких країнах ці витрати збільшуються за рахунок інвестицій приватних організацій, фондів тощо.

Фізичний капітал – це форма такого ресурсу людини як зовнішній вигляд, що сприяє в більшості сфер суспільного виробництва створенню доходу різних видів. Ідеальній і/або гарній зовнішності сприяє здоров’я людини. Тому дуже часто дослідники об’єднують здоров’я та зовнішність людини в одне поняття “біологічний

ресурс”, а фізичний та фізіологічний капітал – поняття “біологічний капітал”.

Функціональний капітал – форма здатностей та компетенцій людини, які уможливають виконання делегованих функцій або повноважень посаді/робочому місцю, що посідає Актор. Нині існують різні типи та види функцій. Головними типами функцій постають створювальні (креативно-творчі, новативно-інноваційні) та відтворювальні. Виконання створювальних функцій потребує насамперед розумових та/або інтелектуальних здатностей і компетенцій, майстерності розуму та інтелекту, а відтворювальних здатностей – запам’ятовування, навичок та досвіду. В індустріально розвинутих країнах (Англії, Німеччині, Фінляндії, Франції, США, Японії, Південній Кореї тощо) переважають не відтворювальні, а створювальні функції. Хоча відтворювальні так само є важливими в тих чи тих галузях, секторах економіки за певних умов чи ситуацій. В Україні та багатьох інших країнах світу дотепер переважають відтворювальні функції.

Природно-інтелектуальний капітал – форма моральнісно-інтелектуальних здатностей людини, за допомогою яких Актор виконує насамперед створювальні функції на своєму робочому місці. Наразі йдеться про інтелект, що діє в розумних та моральнісних межах, або за принципом – “не нашкодь іншим і собі самому”. Саме означені здатності як інтелектуальні ресурси уможливають створення умов для розвитку економіки новативно-інноваційним шляхом. При цьому головною умовою постає новація та впровадження її у процес виробництва, а якщо конкретніше – її вбудовування у сам продукт. Найважливішим способом досягання останнього є майстерність розуму та/або інтелекту Актора, а не майстерність його рук (як було в економіці впродовж усієї індустріальної епохи).

Робота інтелекту Актора потребує розвитку та удосконалення. Цьому мають сприяти сім’я, держава та сама людина. Наразі йдеться про уможливлення навчання, працевлаштування, створення відповідних умов та оплати праці. Розвиток інтелекту потребує великих витрат на навчання впродовж усієї життєдіяльності людини. Означені витрати складаються з витрат сім’ї/родини, держави та приватних організацій, фондів чи окремих людей. Частка витрат на освіту у ВВП країн-членів ЄС та в загальних витратах держави становить відповідно 5,5% – 8,0% і 9,5% – 12,0%. Значно більша частка державних витрат на освіту в таких країнах, як: Оман (31%), Саудівська Аравія (27%), Мексика (25%), Гонконг (23%) тощо [20]. Приватні компанії витрачають великі суми коштів на розвиток та удосконалення освіти своїх працівників. Йдеться насамперед про великі процвітаючі корпорації США, Японії, Південної Кореї та інших країн. Проте поряд з означеними корпораціями є й ті, що винаймають працівників, котрі вже сформувалися як професіонали в конкретній галузі виробництва і знання.

Сучасний розвиток країнового інтелектуально зорієнтованого суспільства та виробництва зокрема сприяє зростанню попиту на інтелектуальні ресурси, здатні набувати форми інтелектуального капіталу. Для вчених і висококваліфікованих фахівців привабливими постають нині такі країни, як: США, Японія та країни Європи (Англія, Німеччина, Франція, Фінляндія та інші). Світовим центром щодо залучення закордонних учених є США. Міграцію інтелектуальних ресурсів зумовлює низка чинників: висока оплата праці, комфортні побутові умови, можливості займатися креативною діяльністю і саморозвитком завдяки розвинутій матеріально-технічній

базі. Міграція інтелектуальних ресурсів має різні культуро-соціо-економічні наслідки. Останні залежать від її типу – тимчасової і постійної, короткострокової і довготривалої. Тимчасове (до трьох років) перебування вченого в іншій країні сприяє підвищенню кваліфікації та збагаченню досвіду. Це є корисним як для країни еміграції, так і країни імміграції. Виїзд вченого/висококваліфікованого фахівця до іншої країни на постійно чи на тривалий час має негативні наслідки для країни еміграції: зменшення і збіднення потенційних та діючих інтелектуальних ресурсів, неотримання того соціо-економічного зиску, який би могли створити інтелектуальні ресурси тощо. Отже, кожна держава має створювати умови, які б уможливили життєдіяльність у своїй країні (а не закордонній) задля забезпечення культуро-соціо-економічного процвітання самих себе та інших.

Соціальний капітал є формою такого соціального ресурсу як відносини та зв'язки між Акторами, що виникають та розвиваються в процесі створення матеріальних та нематеріальних продуктів. Ці відносини породжують саму діяльність і створюють матеріальний та нематеріальний зиск. Соціальний ресурс постає як сукупність норм взаємовідносин і мережі активності Акторів. Він уможливляє культуро-соціо-економічний розвиток. Адже соціальний ресурс узгоджує та координує дії Акторів всередині тієї чи тієї групи (малої, середньої або великої). Соціальний ресурс характеризує взаємодію Акторів, а, отже, має колективне укорінення. Тому соціальний капітал є колективним капіталом. При цьому важко не погодитися з твердженням Дж. Тернера, що соціальний капітал є тими силами, які збільшують потенціал культуро-економічного розвитку суспільства шляхом створення і підтримування соціальних зв'язків і моделей соціальних організацій [21]. Означені зв'язки та відносини пов'язані з очікуванням того, що інші Актори економічної діяльності виконуватимуть свої обов'язки добросовісно і в такий спосіб створюватимуть іншому (-им) Актору (-ам) умови для дії. Ці очікування складають зміст узагальнюючого поняття "довіра". Саме тому останнє постає ключовим елементом соціального ресурсу і так само соціального капіталу.

Висновки. У процесі наших розмірковувань ми дійшли таких висновків: 1) культурний капітал – синтез культури і капіталу: культура є системним ресурсом, до складу якого включені матеріальні та нематеріальні блага, спроможні виконувати відповідні функції чинників у процесі виробництва; капітал постає їх формою, якої вони за певних умов набувають у процесі виробництва і яку можна виявити тільки на виході із процесу виробництва; 2) культурний капітал має інтелект-знаннєву природу; 3) ядром/субстанційною основою культурного капіталу як системи є людський капітал, а конкретніше – людино-інтелектуальний капітал; 4) умови (не)набування чинником/чинниками у процесі виробництва форми капіталу пов'язані з людиною-Актором, котра є створювальником і використовувальником живого/неявного та уречевленого знання. Означеними умовами постають стимули, що спонукають людину відкривати свої (насамперед живі/некодіфіковані) знання і ділитися ними, не боячись конкурентів та втрати робочого місця і/або статусу у відповідній галузі знання чи країновому суспільстві загалом; 5) головними типами культурного капіталу є економічний та людський; 6) культурний капітал відіграє визначальну роль в розвитку країнового суспільства загалом та виробництва зокрема.

Перспективи подальших розвідок у сфері пізнання культурного капіталу дуже

широкі. Йдеться насамперед про соціо-економічний зміст культурного капіталу як поняття, явища та феномена; значущості культурного капіталу в соціо-економічних перетвореннях країнового суспільства та забезпеченні процвітання людини та народу країни, прискоренні переходу від економіки як індустріального типу виробництва до інтелектуальної як постіндустріального та ноосферного типів виробництва, тощо. Отже, дослідження культурного капіталу нині є широким полем нереалізованих можливостей.

Використані джерела:

1. *Bourdieu P. Form of Capital / P. Bourdieu, in: Granovetter M. and R.Swedberg. The Sociology of Economic Life. – Boulder : Westview Press, 2001. – P. 96-111.*
2. *Bourdieu P. Reproduction in Education, Society and Culture / P. Bourdieu, J. C. Passeron – Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1994. – 254 p.*
3. *Бурдьє П. Соціальне пространство: поля и практики / П. Бурдьє. – М.: Институт экспериментальной социологии ; СПб. : Алетейя, 2005. – 576 с.*
4. *Бурдьє П. Практичний глузд / П. Бурдьє. – К.: Український Центр духовної культури, 2003. – 503 с.*
5. *Быченко Ю. Культурный капитал / Ю. Быченко // Человеческие ресурсы. – 2003. – № 2. – С. 5-17.*
6. *Быченко Ю. Г. Механизм развития культурного капитала в системе управления персоналом организации / Ю. Г. Быченко, Т. М. Баландина. – Саратов : СГСЭУ, 2009. – 179 с.*
7. *Васильчук Ю. Социальное развитие человека в XX веке. Фактор культуры / Ю. Васильчук // Общественные науки и современность. – 2003. – № 1. – С. 5-29.*
8. *Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. В. Радаев // Общественные науки и современность. – 2003. – № 2. – С. 5-16.*
9. *Кондрашова-Діденко В. І. Соціально-економічний аналіз сутності культурного капіталу / В. І. Кондрашова-Діденко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2004. – № 68. – С. 10-13.*
10. *Кондрашова-Діденко В. І. Культурний капітал та роль у розвитку регіону (теоретико-методологічний аспект) / В. І. Кондрашова-Діденко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Економічні науки. – 2004. – Вип. II. – С. 42-49.*
11. *Berkes F. and Folke C. A Systems Perspective on the Interrelations Between Natural, Human-Made and Cultural Capital / F. Berkes and C. Folke // Ecological Economics. – 1992. – № 5. – P. 1-8.*
12. *Throsby D. Cultural Capital / D. Throsby // Journal of Cultural Economics. – 1999. – № 23. – P. 3-12.*
13. *Throsby D. Economics and Culture / D. Throsby. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 208 p.*
14. *Zukin S. Structures of Capital: The Social Organization of the Economy / S. Zukin and P. DiMaggio (eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 449 p.*
15. *Ильин В. Государство и социальная стратификация советского и советского и постсоветского общества 1917–1996 гг. / В. Ильин. – Сыктывкар: Сыктывкар. университет, 1996. – 349 с.*
16. *Горбунова Н. В. Социально-экономическое содержание процесса развития культурного капитала / Н. Горбунова // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2006. – № 12. – С. 151-157.*
17. *Коваліско Н. В. Професія як критерій соціальної стратифікації / Н. В. Коваліско // Український соціум. – 2007. – № 3. – С. 44-53.*
18. *Кондрашова-Діденко В. І., Діденко Л. В. Економіко-філософський вимір інтелектуального капіталу / В. І. Кондрашова-Діденко, Л. В. Діденко. // Теоретичні та прикладні питання економіки. Зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 16. – С. 124-129.*
19. *Горц А. Нематериальное. Знание, стоимость и капитал / А. Горц. – М.: Изд. дом Гос. ун-т – Высшая школа экономики, 2010. – 208 с.*

20. Доклад о развитии человека 2010: Реальное богатство народов. Пути к развитию человека. – М. : Весь мир, 2012. – 230 с.
21. *Turner J. The Formation of Social Capital / J. Turner. // Dasgupta P. and Serageldin I. (eds.) Social Capital: A Multifaceted Perspective. – Washington D. C.: The World Bank, 2000. – P. 94-146.*

Кондрашова-Диденко В. И., Диденко Л. В. Культурный капитал: природа, содержание и структура

Определено содержание и дана характеристика структурным элементам культурного капитала.

Ключевые слова: капитал, культурный капитал, интеллект, знание.

Kondrashova-Didenko V. I., Didenko L. V. Cultural capital: nature, content and structure

The content of cultural capital and its elements are defined in this article.

Keywords: capital, cultural capital, intellect, knowledge.

Кохно Д. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ИННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається інтелектуальний капітал як головний фактор конкурентоспроможності країн в умовах глобалізації, обґрунтовується нова роль інтелектуального капіталу як рушія інноваційного розвитку.

Ключові слова: знання, економіка знань, інновації, інноваційний розвиток, інтелектуальний капітал, конкурентоспроможність.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку світової економіки характеризується трансформаціями технологічного способу виробництва в усіх його визначальних ланках, якісними змінами у змісті праці та характері економічного зростання, переоцінкою основних цінностей господарської діяльності тощо. Причиною динамізму, масштабності та багатовекторності змін у всіх сферах суспільства, на думку багатьох вчених, є глобалізація економіки, яка дедалі відчутніше впливає на економічне, політичне, соціальне та культурне життя всіх країн.

Вплив глобалізації проявляється у посиленні конкуренції між країнами у різних формах, яку можна охарактеризувати як глобальну. Протистояти викликам глобалізації можна за наявності конкурентних переваг, які становлять основу конкурентоспроможності країни.

За даними звіту Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2011–2012 рр. Україна посіла 82 місце проти 90 місця у 2020–2011 рр. (82 місце у 2009–2010 рр.). Рейтинг України за підіндексом “інновації” у 2011–2012 рр. до 74 місця проти 63-го у 2010-2011 рр. На зниження цього рейтингу вплинуло погіршення його складових, зокрема: інноваційна спроможність (42 місце проти 37), якість науково-дослідних інститутів (72 проти 68), витрати компаній на наукові дослідження (75 проти 69) [2, с. 371-372].